

Balogh Zoltán

Salgótarján „közhelyei” az 1950-60-as években

Írásunk címét *Mikszáth Kálmán* egyik korai publicisztikai műve, a *Balassagyarmat közhelyei (1873)* alapján választottuk.

Az író a korabeli megyeszékhely társas életének nyilvános színtereit, a vendéglőket vette száma. Merőben más korszakra, s más helyre terjed ki vizsgálatunk. Salgótarján 1950-60-as évekbeli szórakozásának színhelyeiről kívánunk képet adni.

Az 1945-ös új esztendő, a karácsonyi felszabadulás után, újabb ajándékkal lepte meg Salgótarján polgárait: egy miniszteri rendelet jogilag is feloldotta a szesztilalmat, határozatot hozott a nyíltárusítási üzletek kötelező nyilvántartásáról. Ennek megfelelően január 6-án reggel 8 órától a még ép, vagy kevésbe romos állapotban levő vendéglátóipari üzletek is kinyitottak, hogy esetleg megmaradt italkészletükből valamit a lakosság rendelkezésére bocsássanak. Néhány vendéglő, kocsma tulajdonosaik elmenekülése következtében maradt zárva, a legnagyobb múltú üzlet, a *Pannónia Szálloda*, étterem és kávéház pedig örökre töröltetett a salgótarjániak étlapjáról még 1944-ben, amikor zsidó vallású tulajdonosát elhurcolták a náci haláltáborok egyikébe. Jobban járt a másik kedvelt szálloda, a *Badacsony*, amelynek söntése a környék és a vidék legnagyobb megelégedésére 1945 szeptemberében megnyílt. *Mózer József* személye ellen az igazoló bizottságnak sem volt kifogása, az első *Mózer kocsmát* annak 1950-es államosításáig ő vezette. A környék lakói számára különösen az itt rendezett szilveszteresték maradtak emlékezetesek.

A politikai megbízhatóság feltétele mellett legalább ugyanolyan fontos szerepet kapott az iparúzők és kereskedők szakértelmének és szakmai megbízhatóságának vizsgálata. Az iparrevízió azért vált szükségessé, mert a tisztos iparosok és kereskedők közé számos hozzá nem értő és megbízhatatlan elem is keveredett, akik a felszabadulás után kialakult zűrzavarban minden korlátozás nélkül juthattak iparjogosítványhoz. A kereskedelem mellett a kocsmányitás látszott a megélhetést leginkább biztosító foglalkozási ágának. Salgótarjánban 1945-ben 7 új kocsmát nyílt, amelyből azonban 5 igen rövidéletű volt, mert iparrevíziós kérdőívet már be sem nyújtottak. 1947-48-ig, bezárásukig azonban valamicske haszonhoz így is hozzájutottak. Még inkább jelentkezett a vállalkozási kedv a kereskedelem területén.

A kereskedelmi kormányzat visszaállította a kereskedelem teljes szabadságát (pl. megszüntette a kereskedői képesítésre vonatkozó előírásokat), így tehát bárki előtt nyitva állt az út. Salgótarjában 1945-ben 86-an váltották ki az engedélyt. Az új próbálkozásokon túl természetesen kinyitottak Salgótarján korábbi közkedvelt vendéglői, kocsmái is.

A közellátás területén jelentkező nehézségek, a súlyos élelmiszerhiány miatt éhező városi lakosság számára némi gyógyírt jelentett a *Fő u. 6.sz.* alatt megnyílt étkeзде, ahová „*kitűnő házi koszt*” reményével csalogatták a tehetősebb vendégeket. A lelegezettebb rétegeket országszerte a kormányzat karitatív intézményei karolták fel. Salgótarján „proletárvárosi minőségében” sem maradhatott ki az akcióból. A város szociális ügyosztálya a *Nemzeti Segély* és a *Magyar Nők Demokratikus Szövetsége (MNDSZ)* helyi csoportja 1945 decemberében egy közkonyha felállítását határozta el. A *Nemzeti Szálló önálló* földszinti helyiségébe telepített közkonyhán ezáltal a város arra rászoruló szegényei ingyenes, a nagyon szerény keresetű munkások és értelmiségiek pedig olcsó ebédhez juthattak.

Az éhségen kívül a korán beköszöntött kemény hideg is keserítette a szegények sorsát, ezért a *Nemzeti*, egéjszapos nyitvatartással, melegedőhelyként is *szolgált* számukra.

Egy újabb miniszteri rendelet az ország egyes területein a fényűző vendéglátóipari üzemek bezárását, az áru- és anyagkészletük leltárba vételét és közellátási célra való igénybe vételét rendelte el.

A helyi hatóság a salgótarjáni cukrászdákat találta fényűző vendéglátóipari üzemeknek, áru és anyagkészlet hiányában azonban el kellett tekinteni a rendelet alkalmazásától.

Nem volt sokkal jobb a helyzet a vendéglőkben, kocszmákban sem. A nagyfokú húshiány következtében betiltották bármiféle hús, vagy abból készült étel kiszolgálását. A városban a legprimitívebb cserekereskedelem virágzott, az éhínség szélén álló városi lakosság érték-tárgyait, használati eszközeit, ruhaneműit cserélte élelmiszere a bejövő vidékieknél. A kereskedők és iparosok csak élelmiszerben fogadtak el fizetséget, amint az a korabeli sajtóból kitűnik. A nehéz helyzet természetes velejárójaként megjelent a feketekereskedelem és vele együtt az árdrágítók.

E cserekereskedelem, a „batyuzás” révén jutottak élelmiszerhez és borhoz a salgótarjáni vendéglők és kocszmák, ha máshonnan nem tudtak szert tenni enni-innivalóra. A Gyöngyös környéki földművesek (Gyöngyöstarján, Gyöngyöspata) síheder korú legényei demizsonnal járták Salgótarjánt, hogy a kapott pénzzel vagy a mezőgazdasági munkához nélkülözhetetlen szerszámmal térjenek haza. A *Gyöngyöstarjáni Földművesszövetkezet* kocsmát is nyitotta a *Karancs u. 14.sz.* alatt amely 1950-ben szűnt meg.

Nem sokkal élték túl az újrazhdést a salgótarjáni kocszmák és vendéglők sem. 1949-50-ben nagyrésztük beszüntette működését: vagy visszavonták iparendélyüket - tulajdonosaik politikai megbízhatatlanságára hivatkozva - vagy súlyos anyagi körülményeik következtében nem tudták üzemeltetni üzleteiket, ami automatikusan maga után vonta a felszámolást. Az államosított üzletek egy része kisebb átalakítási munkák után hamarosan ismét megnyílt. Az állami hálózat első tagjai a már korábban államosított nógrádi szénbányák élelem-tárai, italmérései, kaszinói kezelésére létrehozott *Csille Bányászellátó Rt.* által átadott üzlethelyiségek lett. (Az italmérést mellékületként gyakorló Csille Rt-t, amelynek tevékenységét később az állami vagy államosított iparvállalatokra is kiterjesztették, 1948-ban

nemzeti vállalattá alakították át.) Így az első államosított üzlet a Zagyvapálfalva bányatelepi 1. számú *Zöldfa italbolt* lett. Ezt pedig a szintén Zagyvapálfalván, az Üvegyártelepen található 2.számú *Csinos italbolt*, közismert nevén a 2-es követte.

A kormányzat a régi, rossz emlékülnek tartott kocsmá elnevezés helyett a finomabb, előkelőbbnek vélt, de már azóta szintén lejáratott italbolt fogalmat vezette be. Az új elnevezéssel egyben minőségi váltást is terveztek, a régi elavult berendezésű, az egészségügyi követelményeknek nem megfelelő helyiségeket tiszta és világos üzletekkel kívánták felváltani. Komoly gondot jelentett azonban a helyiséghiány. Az államosítások során a nagyobb alapterületű vendéglátóipari üzlethelyiségeket sajátították ki. A *Badacsony szálloda* épületébe a nyomdaipar költözött, a *Pannóniát* a megyei *Népbolt Nemzeti Vállalat* vette birtokba. Az ipartestületi színház pedig a városi kultúrház szerepét töltötte be az új művelődési központ felépültéig. E funkció addig sem állt távol a székháztól, hiszen korábban a város legnagyobb színházterme volt itt, amely gyakran adott helyet az egyesületek rendezvényeinek. Az Erzsébet téri *Vadász vendéglő* helyén a városi könyvtár nyílt meg. A vendéglátó vállalatnak tehát a *rosszabb állapotú épületek maradtak meg*, ami cleve kizárta az üzletek magas színvonalon való üzemeltetését.

A vállalat első jelentősebb létesítményét, a *Népbüfét* 1953. augusztus 20-án adták át. A szocialista vendéglátás új üzlettipusai előhírnökeinek tekinthető népbüfeket a dolgozók széles körű, olcsó ellátásának biztosítására hívták létre az 1940-es évek végén.

A város közepén (Rákóczi u.96.) elhelyezkedő üzlet, amely az egyelőre még gyerekcipőben járó üzemeltelmezést is hivatott pótolni, igen nagy népszerűségnek örvendett a salgótarjániak és a vidékről bejáró dolgozók között. A *Népbüfé* forgalma öt év alatt a duplájára emelkedett, naponta 2000 ember fordult meg itt, rendőrtisztól, bánya- és gyárimunkáson át az ügyeit a megyeszékhelyen intéző tsz-elnökig. Szerepet játszott ebben az üzlet olcsó és jó konyhája, amely az alkalmilag étkezőket minden szempontból el tudta látni. Naponta 800-1000 ember étkezett a *Népbüfé* talponállójában. Általában 25-30féle ételből válogathattak: többféle leves, főzelék, tészta mellett csaknem 20 különböző húsétel, köztük sertéssült, rizses hús, székelykáposzta, sertés- és marhapörkölt kínálta magát. A másik 1000-1200 vendég egy sörré, fröccsre tért be a söntésbe, vagy éppen feketét vagy süteményt fogyasztott az üzlet eszpresszójában. Borból, sörből igen nagy volt a kereslet, forró nyári napokon nem volt ritka, hogy 12 hl sör is elfogyott. Ilyenkor hosszú sorok álltak türelmesen a sörcsap előtt, mert gyakran előfordult, hogy a korsók is elfogytak. A szomjas vendégek azonban nem ritkán távoztak száraz torokkal a *Népbüfé*-ből. Az óriási kereslet miatt hamar kifogytak a készletek, az italellátásban jelentkező áruhiány következtében pedig nem tudtak mindennap kiszolgálni.

A *Népbüfé* megnyitásáig a város vendéglői ellátásának terhe a *Nemzeti Szálloda* éttermére nehezedett. A helyi sajtó által a város nem éppen diszes nevezetességének titulált *Nemzeti* körül napirenden voltak a botrányok. A vendégek elsősorban az előfizetéses menü adagaival voltak elégedetlenek, de a gyakran chetetlen ételek miatt is elég sok panasz érkezett az étterem vezetőihez. Az egykori patinás mulatóhely színvonala egyre süllyedt, kocsmásodását talán éppen az is segítette, hogy naponta délelőtt 10 órától éjjel 2 óráig tartott nyitva. Szilveszteri báljai, nótacstjei, cigányzenéje, ahol *Botos Bandi* népi zenekara játszott, vendégei számára így is örökre emlékezetesek maradnak.

1953-54-ben fekete fellegek gyülekeztek a *Nemzeti Szálloda* fölött. A szaktárca által 1954-ben Salgótarjánba felépítendő új szálloda és étterem helyéül ugyanis a *Nemzeti Szállodát* és környékét jelölték ki. A tervezett ötszintes szálloda és étterem azonban soha nem valósult meg, a *Nemzeti* megmenekült a lebontástól, de az új szálloda is csak tíz év múlva épült fel az új városközpontban.

1955 nyarán a *Déryné cukrászda* megnyitásával új szórakozó központ keletkezett Salgótarjánban. A város egyik legnagyobb forgalmú italboltját, az államosított *Bodó kocsmát* félmilliósi költséggel varázsolták át zenés cukrászdává, *Déryné* korabeli biedermeier hangulatú berendezéssel, csillárokkal és falfestéssel. A cukrászda vendégeit mindenekelőtt a zenés-táncos szórakozóhely vonzotta, nem utolsósorban pedig, hogy a cukrászda hétfégenként éjszakai bárként működött. Kedvezett a szórakozóhely forgalmának, hogy egyes kultúrotthonokban a szórakozást, a modernebb táncot, úri mulatságnak tartották és igyekeztek különféle feltételekkel kordában tartani (ismeretterjesztő előadások, művészietlen színdarabok megnézése stb.) az ifjúság új iránti lelkesedését. Hozzá tartozott a fiatalok szórakozási szokásaihoz, hogy egy-egy este, munka után - főként hétfégen - felkerekedtek és végigjárták a város zenés-táncos szórakozóhelyeit, a bányakaszinótól az acélgyárig. Általában a *Déryné cukrászda* volt az utolsó állomás, ahol kiváló jazz-zenészek játszottak hazai slágerket és szólaltatták meg a Nyugat zenéjét...

A *Déryné cukrászda*, 1955-1961. (A Nógrádi Történelmi Múzeum gyűjteményéből)

1961-ben a megszüntetett *Déryné cukrászdából* a Vásártéren felépített új lakónegyed egyik épületének földszintjén kialakított *Salgó étterembe* helyeződött át a szórakozás- és az éjszakai élet központja. A 200 férőhelyes II. osztályú étterem és a hozzátartozó 80 férőhelyes presszó hosszú évekig a város egyik legkedveltebb szórakozóhelyeivé váltak. A tágas hely, a modern berendezés mellett elsősorban a város híres dzsessz-zenészeiből verbuválódott *Boros-Lukinich-Schnéberger* trió jelentette a nagy attrakciót. Előfizetéses étkezés bevezetésével, lakodalmak, magyaros vacsoraestek és magyar nótáestek, szilveszteri bálók rendezésével, színészek, énekesek fellépésével próbálták meg rentábilissá tenni az üzletet. A környék közelebbi és távolabbi lakói törzsvendégekké váltak, de a megye vezetői és magas rangú vendégei is - köztük *Kádár János* - megfordultak a *Salgóban*.

Pár év múlva, 1964-ben az új városközpontban felépített szálloda visszahódította a *Salgótól* az elsőséget. A salgótarjáni vendéglátás súlypontja a *Karancs Szálloda* és étterem reprezentatív épületkomplexumába tevődött át. A 84 szobás szállodai részt 200 személyes étterem, 150 fős eszpresszó és bár egészítette ki. A vendégek szórakoztatására népi és tánczenekart szerveztek. Ezzel elhárult az akadály Salgótarján idegenforgalmának fellendítése útjából. Jelzésértékűnek foghatjuk föl, hogy a *Karancs* első prominens vendége *Adrian Grigorjevics Nyikolajev* alezredes, a harmadik szovjet űrhajós, az 1962. augusztus 11-én felbocsátott VOSZTOK-3 pilótája volt. Salgótarján idegenforgalmának, a *Karancs szálloda* vendégeinek nagy részét ezután a Szovjetunióból érkezett csoportok tették ki.

A szórakozás nagyobb centrumainak áttekintése után, amelyek általában az aznapi mulatás végállomásait jelentették, figyelmünket a kisebb nevezetes szórakozó-, mulatóhelyek bemutatására irányítjuk. A város 1945 előtti egyik leghíresebb szórakozóhelyét, a *Kioszkot* 1954-ben vehette birtokba ismét a közönség. A akkori városi strand felett (ma kb. a sportcsarnokkal szemben lévő házak környékén) található *Kioszk* vendéglőjében pedig már 20-25 forintért kiadós ebédet lehet kapni. Az üzlet vezetői, felélesztve a régi hagyományokat, állandó cigányzenészeket szerződtettek, hétvégén pedig dzsessz-zene szólt a táncparketten. A dzsessz elterjedésével feléledt a 30-as évek végén fellángolt vita: a cigányzenészek által játszott népi zene, vagy dzsessz kell-e a zenés szórakozóhelyekre? Szalonzene szólt a *Kioszk* után nem sokkal később átszervezett hajdani *Polk* vendéglőben az ekkor *Vadaskerti kisvendéglő* nevet viselő üzletben is. A zenés kisvendéglő kerthelyisége különösen a fiatal párok között volt népszerű. 1945 előtti elődjéhez, a közkedvelt *Jancsovics vendéglő* hírnevéhez híven működött a *Kulacs* zenés kisvendéglő, a mai Arany János utca sarkán. Az államosítás után kocsmaként, majd 1955-től *Sport* vendéglő néven is működött. Az üzlet vezetői újdonságképpen régi tájjellegű ételek receptjét gyűjtötték össze, hogy a múltban divatos felvidéki ételeket vendégeikkel megkedveltessék.

Egy-egy lakótelep ellátására szerveződött az 1956 nyarán az *Acélgvár* melletti emeletes épületben megnyitott *Salgó* és az 1958-ban indult *Fekete Gyémánt* kisvendéglő. Előbbi később *Muskátlí* falatozóvá alakult, és leginkább csak *Fekete Laci* néven vált ismertté, üzletvezetőjéről. Utóbbi a születő vásártéri lakónegyed ellátását célozta. A *Fekete Gyémánt* kisvendéglő volt az első "gebines" üzlet Salgótarjánban. A kisvendéglőt *Hoffmann Pál* virágoztatta fel. A ő közvetlensége, üzletének meghittsége, családiassága vonzotta a vendégeket. Előfizetéses étkezési lehetőséget nyújtott - a *Fekete Gyémánthoz* hasonlóan - az

1955-ben létesített *Jóbarát* vendéglő. Bárcsak 3-4 féle ételből válogathatott a vendég, az ételek és felszolgálatás kifogástalanok voltak. Nem is maradt vendég nélkül a *Jóbarát*, negyedévente 1 millió forintot forgalmazott. Idegenforgalmi céllal, 500 millió forintos költséggel 1965-ben létesítették a *Napsugár* kisvendéglőt Eresztvényben.

Tájjellegű és vadhúsból készült ízletes ételei, szervezett programjai révén méltán vált a salgótarjániak kedvenc kirándulóhelyévé. Az iparváros levegőjétől, a szűk lakásokból a zöldbe menekülő embereknek nem kellett otthonról magukkal hozniuk sem ételmet, sem italt, a vendéglő mindezt olcsón biztosította.

Említést érdemelnek Salgótarján neves cukrászdái, mindenekelőtt a *Duda* és a *Peész* cukrászdák. Előbbi a Pécskő üzletház papírboltjának helyén, utóbbi az ÉVI II. üzletházzal szemközt állt. Az iskolaváros diákjai időztek elsősorban szívesen e helyeken. A *Peész* cukrászda 1957-ben, közönségére is utalva ezzel, az *Ifjúsági cukrászda* nevet vette fel. Fagylalt és sütemény mellett azonban a legfőbb vonzerőt a cukrászdák boxos berendezése jelentette. El lehetett rejtozködni a kíváncsi tekintetek elől, így tiltott dolgokat is ki lehetett próbálni: meginni az első kevertet vagy bonbonmeggyet, elszívni az első cigarettát. Az ifjúságon kívül kosaras falusi nénik, unokáikat sétáltató nagyszülök is szívesen felkeresték.

Eszpresszová alakulás után vált nevezetessé a *Gyöngvirág* cukrászda (Rákóczi út 11.), amelynek 1963-as korszerűsítése révén született meg a *Fagylaltkert*. Az egyben zenés kert-helyiségként is működő üzlet a nyári szórakozások központjává nőtte ki magát.

Végül nem szabad elfeledkeznünk a salgótarjáni kocsmákról sem. Az új üzlettípusok bevezetése és az ezekkel járó átalakítások a „múlt szomorú örökségét” akarták feledtetni, azt, hogy a munkásosztály fellegránának nevezett Salgótarján vendéglátóüzleteinek 75 %-át az italboltok alkották. E népszerű vendéglátó egységek életéről egy másik írásunkban szándékozunk képet adni.

A Salgó étterem és eszpresszó a Vásártéren, 1960-as évek második fele
(A Nógrádi Történelmi Múzeum gyűjteményéből)